

Tekstin ja vastaanoton ristiriitoja

Reseptio ja yleisö aiheina pohjoismaisilla joukkoviestintätutkimuksen päivillä Helsingörissä Tanskassa 12- 15. elokuuta 1995

Pohjoismaisten joukkoviestintätutkimuksen päivien ulkoisissa puitteissa ei ollut valittamista. Konferenssipaikkana ammattiyhdistysliikkeen viihtyisä ja moderni koulutuskeskus golfratojen ja puistojen ympäröimänä lähes merenrannalla, hyvä sää, loistavat ruuat, lyhyt pyörämatka (pyörät olivat ilmaiseksi lainattavissa) idylliseen, vaikkakin ruotsalaisten kaljan hamstraajien kansoittamaan, Helsingöriin ja siellä sijaitsevaan valtaisaan ja aarteita pursuavaan "Hamletin linnaan". Puhumattakaan retkestä Louisianaan modernin taiteen museoon, joka sinänsä jo miljöönä ja varsinkin siellä ollut erikoisnäyttely Japanin nykytaiteesta erilaisine taitavasti rakennettuine tiloineen oli ainakin minulle unohtumaton elämys. Piknik meren rannalla, yllätysvierailu ihmeelliseen Tegnerin erämaatelejeebunkerin (jos nyt Tanskassa voi erämaasta puhua), kahvit kanerivikossa patsaiden keskellä auringonlaskua katsellen, parin kilometrin patikointi pimeää kinttopolkua museojunalle, ja hurja junan rakenteita koetellut paluumatka vain osittain valaistussa junassa takaisin maajapaikkaan. Kahden vuoden päästä on meillä suomalaisilla ja erityisesti tietysti jyväsäyläläisillä tekemistä, jos haluamme tarjota saman elämysten ja viihtyisyyden tason tai jopa yllittää se.

Sisällölliseksi teemaksi oli tällä kertaa valittu kuvallinen viestintä, "Billedmediene i kulturen". Pääalustajana esiintyi Paul Messaris (Annenberg School of Communication). Hänen esitelmänsä

käsitteli visuaalista kieltä, sen havaitsemista ja vakuuttavuutta. Muissa plenumesitelmissä kuvaa käsiteltiin historiallisesti, suhteessa tekstiin sekä yleisöön yleisradioviestinnän jälkeisenä aikakautena (postkringkastningens tid). Lisäksi käsiteltiin realististen väkivaltakuvien ongelmaa.

Jos tämänkertaisilta päiviltä haluaa löytää jotain muuta yleistä teemaa, sellainen voisi olla pyrkimys arvioida uudelleen ja myös polemisoida monia asioita, jotka edustavat ns. 80- lukua. Plenumesitelmistä tällaiseksi voisi tulkita ainakin *Tarmo Malmbergin* vaatimuksen kriittisen teorian uudelleen arvioimisesta. Hänen mukaansa arkipäivän estetisöitymisen idea on löydettävissä jo Horkheimerilta ja Adornolta, samoin itu postmodernista todellisuuden korvautumisesta rajattomalla määrällä "media images", todellisuuden ja mielikuvituksen (elämän ja taiteen, luonnon ja kulttuurin, faktan ja fiktion) vähittäisestä sekoittumisesta. Eli jos elämä alkaa sekoittua taiteeseen, taidekin alkaa sekoittua elämään.

Reseptio- ja yleisötutkimuksen ryhmässä, johon itse osallistuin, uudelleenarvioitiin mm. väitettyä aktiivisen vastaanottajan ylitulkintaa. Uudelleenarviointitendenssiin voitaneen liittää myös uusiutunut kiinnostus väkivaltaohjelmien ja väkivaltakuvien vaikutuksiin, jota käsiteltiin paitsi yleisesitelmissä myös työryhmissä, samoin ymmärtämis/ymmärrettävyydetutkimuksen suhteellisen vahva edustus. Kiintoisalta ja itseasiassa vähän hämmästyttävältäkin tuntuu se kohteiden erilaisuus, joihin kritiikki eri näkökulmista suuntautuu.

Käytäväkeskustelujen yleisin puheenaihe ainakin meidän suomenkielisten keskuudessa taisi taas tällä kertaa olla vanha kieliongelma(mme), jonka myös Malmberg otti reippaasti esiin oman englanniksi pitämänsä esityksen aluksi. Pohjoismaisuus ja myös skandinaavisuus ovat tietenkin tärkeitä arvoja, ja niitä on pohjoismaisessa yhteistyössä perinteisesti kunnioitettu käyttä-

mällä skandinaavisia kieliä. Mutta totta on, että tuntui taas aika suurelta uhrukselta ja väiällä myös epäkohteliaisuudelta, kun monet pääalustukset ja työryhmäkeskustelut, puhumattakaan yhteisten illanviettojen mitä ilmeisemmin hauskoista juhla- ja pöytäpuheista sekä konferenssin käytännön ohjeista ja retkien opastuksista jäivät osalta osanottajista kokonaan tai osittain ymmärtämättä.

Reseptio- ja yleisötutkimuksen ryhmän puheenjohtaja *Ingunn Hagen* Trondheimin yliopistosta osoitti onneksi olevansa tietoinen kieliongelmaista, ja esitti heti alkuun toivomuksen, että niin moni kuin suinkin esittäisi oman paperinsa englanniksi ja keskustelu käytäisiin englannin kielellä. Suurelta osin näin tapahtuikin, vaikka väiällä skandinaavit unohtuivatkin keskustelemaan keskenään. Niiltä osin käsittäminen ja sen seurauksena reseptio jäi meidän suomenkielisten osalta hiukan vaillinaiseksi. Yksimielisesti ryhmän työkieleksi päätettiin seuraavan neljän vuoden ajaksi valita englanti.

Myös reseptiotutkimuksen ryhmä keskittyi pääasiassa kuvaviestimiin — televisioon ja elokuvaan. Tosin osassa papereista myös muut kulttuurituotteet olivat mukana. Ryhmän pyrkimys on olla monitieteinen ja edistää eri tieteiden ja näkökulmien välistä keskustelua yleisön ja vastaanotto-prosessin ymmärtämiseksi. Tämä toteutui nytkin — keskustelua käytiin ainakin viestintätutkimuksen, elokuvatutkimuksen, etnologian, kirjallisuustieteen, lingvistiikan, feministisen tutkimuksen, (historiallisen)sosiologian ja psykologian näkökulmista.

Myönteisestä pyrkimyksestä huolimatta keskustelu ei tällaisista lähtökohdista ole mitenkään helppoa, eikä ohipuhumiselta ja väärinkäsityksiltä voi aina välttyä. Ryhmässä todettiinkin, että parhaiten hedelmälliseen vuorovaikutukseen päästään hyväksymällä ja tiedostamalla ihmisten erilaiset teoreettiset ja tieteenalähtökohdat. Käytännöksi tuliikin väitellen, että kukin esiintyjä taustoittoi oman alustuksensa kertomuksella

omista intellektuaalisista lähtökohdistaan.

Ryhmän keskeinen puheenaihe oli tekstin/tuotteen ja vastaanoton/yleisön suhde: voiko vastaanottoa tutkia ilman aitoa yleisöä, onko vastaanoton ymmärtämiseksi analysoitava vastaanotettava teksti/tuote, mitä reseptitutkimus ylipäänsä on. Tässä humanistien ja yhteiskuntatieteilijöiden lähtökohdat ovat edelleen aika erilaisia. Toinen edelliseen liittyvä toistuva metodologinen ongelma oli tekstianalyysin ja toisaalta kvalitatiivisen ja kvantitatiivisen tutkimusotteen ja haastattelumenetelmän suhde. Esittelen seuraavassa ryhmässä pidetyt alustukset. Niiden lisäksi *Päivi Pöntinen* ja *Marja Alastalo* jakoivat omat paperinsa kommentoitaviksi. Niissä esillä olleet asiat tulevat esiin asianomaisten omista artikkeleissa toisaalla tässä lehdessä.

Väkivaltakuvat, katastrofiuutiset ja uutisten ymmärtäminen

Reseptitutkimuksen ryhmässä väkivaltakuvien problematiikkaa sivuttiin kahdessa esitelmässä. *Ragnhild Bjørnebekk* (Oslo) esitteli suullisesti norjalaista väkivaltakuvien vaikutusta selvittävää projektia otsikolla "Kan bilder skape vold?". *Soiikki Vettenranta* (Trondheim) puolestaan totesi, että katastrofijournalismi on tullut sensaatiohakuisemmaksi ja polarisoidummaksi viimeisimmän vuosikymmenen aikana. Apokalyptinen retoriikka on suhteellisen uusi journalistinen genre. Esimerkkinä hän mainitsi, kuinka pian Chernobylin onnettomuuden jälkeen keksittiin että Chernobyl tarkoittaa ukrainan kielessä malia (wormwood), kitkerää yrttiä, joka mainitaan ilmestyskirjassa apokalyptisten profetioiden yhteydessä.

Toinen selvä tendenssi hänen mukaansa on katastrofietetiikan painottaminen. Onnettomuus- ja katastrofikuvat ovat lehtivalokuvauksen muuttuvimpia ja kiehtovimpia lajityyppejä. Hannu Vanhaseen viitaten hän mainitsi, että katastrofikuvat näyttävätyvät yhä enemmän

moderneina valokuvallisina impressioina, ja menettävät samalla dokumentaarista luonnettaan ja muuttuvat faktan ja fiktion kudokseksi.

Tätä kuvaa tukee Vettenrannan mukaan myös Østerud, joka Persianlahden sodan uutisointia koskevssa tutkimuksessaan toteaa, että CNN teki sodasta epätodellisen käyttämällä fiktion merkkiä. Sotakuvat muistuttivat science fiction- elokuvia tai tietokonepelejä. Bagdadin pommitukseen osallistuneiden lentäjien mukaan "It was just like in the movies", heille Bagdad muistutti valaistua joulukuusta tai ilotulitusta. Tähän todellisuuden ja fiktion kietoutumiseen voi lisätä elokuvaesteettisten rambosotilaiden esiinmarssin Bosnian sodassa.

Vettenrannan paperi käsittelee kaiken kaikkiaan luonnonkatastrofioiden ja ihmisten itsensä aiheuttamien katastrofioiden käsitteitä medioissa, erityisesti televisiossa. Metodina tulee olemaan muisteluhaastattelu. Hänen tavoitteensa on tutkia kuinka 15 nais- ja miespuolista haastateltavaa muistavat ja tulkitsevat television uutistarjonnan (sisällön, peiton) Chernobylin onnettomuuden aikana kahdeksan vuotta onnettomuuden tapahtumisen jälkeen. Tavoitteena on myös tutkia minkälaisia ajatuksia, reaktioita ja assosiaatioita riskiviestit herättävät retrospektiivisesti, tällä hetkellä ja suhteessa haastateltavien uskomuksiin tulevaisuudesta.

Hän olettaa onnettomuus uutisten olevan polyseemisiä eli symboleilla ja kuvilla on monia mahdollisia merkityksiä ja tulkintoja. Hän täydensi tätä James Lullin (1995) käyttämällä käsitteellä multiseeminen, eli että kaikilla symbolisilla muodoilla ei ole vain monia mahdollisia merkityksiä eri ihmisille ja ihmisryhmille, vaan monia merkityksiä myös yksittäisille ihmisille. Vettenrannan odotus on, että haastateltavat osallistuvat aktiivisesti merkityksen tuottamiseen, vaikka viestiä ei olisi täysin käsitettykään. Hän olettaa myös, että jotkut tulkittavat vaiitsevat metafysisiä haltuunottostrategioita, samoin, että haastateltavien merkityksen

rakentamiseen ja tulkintaan vaikuttaa heidän yksilöllinen kommunikatiivinen kompetenssinsa ja heidän odotushorisonttinsa. Tämä saattaa aiheuttaa suuria tulkintaeroavaisuuksia varsinkin sukupuolten välillä.

Uutisten käsittelemistä/ymmärtämistä käsittelee myös *Karin Ljuslinder* (Umeå) projektisuunnitelmassaan kerrontarakenteen merkityksestä televisio uutisten ymmärtämiselle. Hänen kiinnostuksena kohdistui erityisesti julkisen palvelun kanavien uutisiin. Hän muistutti, että ihmiset ovat kautta aikojen halunneet tietää mitä ympäröivässä maailmassa tapahtuu ja että uutisvälitystä on ollut kauan ennen joukkoviestintävälineiden syntyä. Viime aikoina uutistarjonta on kuitenkin tehostunut ja television merkitys kasvanut entisestään. Teknisen kehityksen ansiosta voidaan luoda ainakin illuusio ajan ja paikan rajojen rikkomisesta ja tapahtumien keskipisteessä olemisesta, esimerkkinä jälleen Persianlahden sota.

Samalla on Ljuslinderin mukaan erityisesti kaupallisessa uutistoiminnassa yhä enemmän luovuttu traditionaalista kertoja/kertomusstruktuureista. Traditionaalinen kertomus, joka etenee kronologisessa järjestyksessä ja jolla on alku ja loppu, on hänen mukaansa yhtä vanha kuin inhimillinen puhe. Rakenne ja muoto kantavat hänen mukaansa sisältöä; niitä on kuitenkin tarkasteltu melko vähän uutisten ymmärtämistä koskevassa tutkimuksessa.

Ongelma hänen mukaansa on, että tutkimusten mukaan ihmiset eivät ymmärrä paljoakaan siitä, mitä he televisio uutisissa näkevät ja kuulevat. Tätä hän piti uhkana demokratialle. Ymmärtämisellä hän tarkoitti niitä kognitiivisia prosesseja, jotka saavat yksilön aikaisemmat tiedot ja kokemukset aktivoitumaan monimutkaiseen vuorovaikutukseen vastaanotettavan informaation kanssa.

Ljuslinderin tavoitteena on kartoittaa nyt käytössä olevat eri uutistyyppien kertomus/kertojastruktuurit, varioida niitä soveltamalla traditionaalisen kertomusstruktuurin aineksia ja kokeillaan erityy-

pisten uutismuotojen vaikutusta uutisten ymmärrettävyyteen syvähaastattelamalla 250 ihmistä Umeån alueella.

Antiessentialismia, ja postmodernia tilannetta

Vahvimman oppositioasetelman suhteessa 80-luvun suuntauksiin esitti *Arild Fetveit* (Oslo) paperissaan *Antiessentialism og resepsjonsforskning*. Hänen mukaansa useat kriittiset äänet ovat huomauttaneet reseptiotutkimuksen liiallisesta taipumuksesta relativismiin ja lukijan vapauden korostamiseen. Vaikka tällaiset äänet olivat voimakkaimmillaan 1980-luvun lopussa, asiaa ei hänen mielestään ole käsitelty loppuun. Oleellinen seikka, jota aikaisemmin ei ole otettu esiin, on reseptiotutkimuksen nousu ja antiessentialismin ”yhteenkietoutuminen”. Radikaali tekstikäsitteen alttarivostus ja lukijan vapauden yllärvostus on johtanut antiessentialismin väärintulkintaan.

Fetveitin puolustaa tekstiä niitä vastaan, jotka ovat julistaneet sekä tekstin että arvon (Kant) ei-olemassaoleviksi. Hän puolustaa niitä, jotka ymmärtävät lukijansa kirjoja vaikka tekstiä ei olekaan. Asetelma muistuttaa sosiaalitieteissä käytyä ns. kielellisen käänteiden jälkeistä keskustelua siitä, onko todellisuus olemassa tekstin/kielen ulkopuolella vai onko se kokonaan kielellistä/tekstuaalista. Eli näkökulma vain on erilainen.

Fetveitin lähtökohtana on Umberto Econ yritys pelastaa teksti romahdukselta, kritiikki kohdistuu erityisesti neopragmaatikkojen Richard Rortyn ja Stanley Fishin kirjoituksiin. Hän väittää, että tekstin hajotus on seurausta puolittaisesta välienselvittelystä essentialismin kanssa ja toisaalta liioiteltu polysemia lukijan aktiivisuuden sekoittamisesta vapauteen. Liioitellulla polysemialla hän tarkoittaa subjektin yliarvioitua vapautta konstruoida ja lukea teksti mielensä mukaan. Kritiikki kohdistuu myös muun muassa David Morleyhin, jonka tapa torjua empiriisesti polysemian äärimmäinen painotta-

minen (John Fiske), ei hänen mielestään riitä. Fetveitille Morley on tyypillinen esimerkki siitä puuttuvasta syvyydestä, jolla reseptiotutkimuksen teoreettisia perusongelmia on käsitelty.

Fetveitin mukaan yhteiskuntatieteillä on yleisemminkin taipumus kieltää tulkintateoreettisten pohdiskelujen relevanssi sen perusteella ”mitä tapahtuu empiirisesti”. Hän ei halua tehdä kovin vahvaa eroa sen välille mikä on tekstitulkinna ja toisaalta millaista on tietyn ryhmän merkityksenmuodostus tietyssä tilanteessa. Kiinnostavaa hänen mielestään on, miten nämä limittyvät.

Tilanteen yhtenä seurauksena on hänen mukaansa ymmärtämisen/ymmärtävyyttutkimuksen jääminen taka-alalle, koska reseptiotutkijat ovat voineet argumentoida, että kysymys on irrelevantti heidän tutkimuksensa yhteydessä. Antiessentialistinen pluralismi on johtanut meidät puhumaan erilaisista lukemisista väärintulkintatutkimuksen sijasta. Viitaten Klaus Bruhn Jensenin hän totesi, että tyypillinen tapa on korostaa, että tekstin merkitys on se, jonka erilaiset lukijat siitä saavat. Merkitys muodostuu vasta tekstin ja vastaanottajan vuorovaikutuksessa. Fetveitin mukaan vaarana tässä vastaanottajan aktiivisuuden korostamisessa on, että ei tehdä eroa näkemykseen lukijan vapaudesta tulkita teksti miten haluaa.

Tietyllä tavalla samaan keskusteluun joskin eri suunnasta liittyy myös *Eva Bellsundin* (Örebro) paperi, joka käsittelee Jane Championin Piano-elokuvaa ja sen vastaanottoa. Paperin teoreettisena lähtökohtana oli feministinen elokuvateoria. Hän muistutti, että 1970-luvulta lähtien siinä on keskeisenä käsitteenä ollut *katse*, olipa sitten kyse taiteellisesta positioista (ohjaaja, tuottaja), esittämisyksistämistä (roolit, näyttelijät, muoto) tai katsojapositioista (katsojan eläytyminen ja identifiikaatiomahdollisuudet).

Tutkimus on keskittynyt paljolti Hollywood-elokuviin ja keskeinen on ollut havainto naisellisen/naisen katseen puuttumisesta, nainen on miehen/miehen

katseen (subjektin) objekti. Tutkimuskohteiden laajentuessa myös mainstreamin ulkopuolisiin ohjaajiin ja elokuviin keskustelu on kuitenkin siirtynyt kuvasta myös äänen huomioimiseen, ja miehisestä dominanssista naisellisen vastarinnan kautta monimutkaiseen sekä-että-asetelmaan.

Bellsundin hypoteesi on, että Piano on esimerkki viimeksimainitusta, androgyynisestä katseesta. Sekä uudempi feministinen tutkimus että elokuvateoria keskittyy hänen mukaansa enemmän estetiikkaan, elämykseen ja psykologiaan kuin sanomaan/viestiin. Hän siteerasi myös Janet Staigerin toukokuussa pitämää esitelmaa ”The Pleasure and Profits of a Postmodern Film History”, jonka mukaan postmoderni tarjoaa neljä vapautta: a) vapauden totuudesta suurella T:llä ja rakentaa subjektiivisen, yksilöorientoituneen totuuden (pienellä t:llä) varaan, b) vapauden ehdituksesta, c) vapauden arkipäivän historiaan ja d) vapauden kirjoittaa tarinoita.

Uusien (postmodernien) vapauksien kanssa ei hänen mukaansa enää tunnukaan niin tärkeältä kuin 1970-luvulla määritellä sukupuolispesifiä. Tuolloin puhuttiin naiselokuvista, jotka määriteltiin mielellään vastakulttuuriksi, kriteereinä naisohjaaja, naispäähenkilö, naisellinen (kvinnlig) teema ja sisältö, lisäksi pääosin naisyleisö. Tähtäimessä oli naisellisen (kvinnlig) elokuvakerronnan etsiminen. Nyt tärkeämmäksi näyttäytyy monimutkainen ja ristiriitainen, androgyyni, joka ylittää antagonismin.

Modemiteetissa otittiin Bellsundin mukaan suuria systeeminrakentajia myös suhteessa kieleen. Modernin elokuva-teoriat on rakennettu suurelta osin kieli-teorioiden varaan ja niissä on lukkoon-lyöty positio tekstin suhteen. Postmoderni kääntää katseensa nykyhetkeen — elämykseen — tulkinnan subjektiin. Kieli luodaan joka sekunti — kielestä tulee improvisaatiota, tekstuuria mieluummin kuin systeemiä.

Bellsund ilmoittaaakin irtautuvansa modernin asenteesta ja toteaa, että hä-

nen tutkimuksessaan *Piano*-elokuvasta "Totuus on elokuvayleisön totuus." Eli uusi tulkinta on, että elokuva ei käsittele naisellista/naisen luovuutta, joka ei onnistu; vaan se on "kaunis, syvä ja tosi" ja käsittelee luovuutta, joka onnistuu; puhetta (vuoropuhelua) ((sam-)tal) joka onnistuu.

Mutta mitä se postmoderni oikein on: epookki, intellektuellien uusi asenne ... Avoimeksi jäi mielestäni sittenkin myös tekstuaalisen yleisön ja empiriisen tiettyssä kontekstissa elokuvaa katsovan yleisön suhde. Tässä vaiheessa yleisöä edusti Liw, joka oli inspiroitunut elokuvasta ja kuvasi sitä sanoilla "vacker", "sann", "djup". Bellsundin tarkoitus on jatkossa (syvä)haastatella elokuvan naisyleisöä.

Tässä tullaan aiheeseen johon ryhmässä palattiin useampaan kertaan: mikä on tutkijaluennan rooli. Onko se jo tulkinta, minkälaisessa vuoropuhelussa sen tulee olla empiriisen yleisön tulkintojen kanssa, mikä ylipäänsä on empiriisen yleisön rooli, voiko vastaanottotutkimusta tehdä ilman vastaanotettavan tuotteen tutkija tulkintaa ja vastaavasti voiko vastaanottotutkimusta/yleisötutkimusta tehdä tekstiä lukemalla. Kim Schrøderin mielestä pitäisi päättää miksi tutkijaluennata kutsutaan. Hän ei kutsuisi sitä lainkaan tulkinnaksi, vaan suosittelee luonnehdintaa "textual characterization"

Kvantitatiiviset ja kvalitatiiviset menetit

Sven Ross (Tukholma) esitteli metodikokeilua, jossa neljän fiktiivisen televisiosarjan vastaanottoa tutkitaan kvantitatiivisella haastattelumenetelmällä. Tavoitteena on tutkia minkälaisia merkityksiä vallasta, rikkaudesta, moraalista ja ihmiskuvasta television katsojat rakentavat erityyppisistä televisiosarjoista.

Tutkittavat sarjat ovat amerikkalaiset primetimesaippuaopperat *Falcon Crest* ja *Dallas*, ruotsalainen vastaava *Rederiet* sekä *Rossin* ruotsalaiseksi realistiseksi laatusarjaksi luonnehtima *Tre kärlekar*.

Viimeksi mainittu on mukana vertailun vuoksi.

Aikaisemmin tämäntyyppisiä asioita on tutkittu kvalitatiivisella tutkimusotteella, jossa on *Rossin* mukaan kuitenkin ongelmana tulosten yleistettävyyden. Kvantifiomalla merkityksiä hän pyrkii tutkimaan sosiaalisen taustan vaikutusta. Aineistonkeruu toteutettiin siten, että vastaajille esitettiin joukko sisällöllisiä väitteitä ja heitä pyydettiin kunkin sarjan osalta vastaamaan, missä määrin kukin väite kuvaa kyseessä olevan sarjan maailmaa.

Keskustelussa metodissa nähtiin melkoisia ongelmia. Ensinnäkin ihmeteltiin, mihin valitut väitteet perustuivat ja vastaavatko ne mitenkään ihmisten itsensä tuottamia merkityksiä. Muistutettiin, että tämäntyyppisessä otteessa etukäteisillä sisällöllisillä valinnoilla on ratkaiseva merkitys, koska metodi tuottaa tuloksia vain niistä asioista, jotka on etukäteen päätetty.

Yleistämiskäsitys lienee kvalitatiivisen ja kvantitatiivisen tutkimusotteen ikuinen kiistakapula. Mielestäni sen ei kuitenkaan tarvitsisi olla sitä. Kvantitatiivisen tutkimusotteen yleistämiskäsitys on tilastollinen, perustuu todennäköisyyteen ja pyrkii yleistämään tulokset koko väestöstä ja sen rakennetta vastaaviksi. Kvalitatiivisen tutkimusotteen yleistämiskäsitys on toinen eikä tulosten tarvitse olla väestöllisesti edustavia. Tulokset ovat yleistettävissä teoreettisesti, kulttuurisina jäsenyyksinä ja merkitysrakenteina, erilaisuusien kirjona.

Olen myös omassa tutkimuksessaani pohtinut kvalitatiivisen ja kvantitatiivisen tutkimusotteen yhteiskäyttämömahdollisuuksia. Se, mikä metodi tutkimukseen valitaan, on ratkaisevaa sen kannalta, mitä tuloksia tuotetaan. Suljettu surveykysymys tutkii kokonaan eri asiaa kuin avoin kysymys, strukturoimaton haastattelun avoin kysymys, puhumatakaan postikyselyn kirjoitetusta vastauksesta. Mikään metodi ei ole sinänsä

oikea tai väärä, mutta kaikilla ei voi vastata samoihin kysymyksiin. Kaikenlainen aineisto on tavalla tai toisella sosiaalisen vuoro vaikutuksen tulosta.

Ingegerd Rydin (Linköping) muistutti kvalitatiivista yleisö- ja reseptiotutkimusta sekä erityisesti haastattelua sosiaalisen käytäntönä koskevassa alustuksessaan, että yleisötutkimuksessa kvalitatiivinen tutkimusote on yleistynyt lähinnä reaktiona kvantitatiivisten ja formaalien tutkimusotteiden dominanssille. Kritiikki on kohdistunut erityisesti siihen, että ne eivät huomioi medioiden käytön sosiokulttuurista kontekstia. Hän toi esiin, että myös kvalitatiivisten tutkimusotteiden sisällä on hyvin erilaisia suuntauksia, joiden tutkimuskohteet eroavat radikaalisti toisistaan. Hän vertasi erityisesti mediaetnografista suuntausta ja reseptionanalyysiä, jotka vaikka käyttävätkin usein samoja metodeja tutkivat kuitenkin eri asioita.

Reseptiotutkimuksen kohde rajoittuu usein enemmän tekstin ja yleisön väliseen diskursiiviseen prosessiin, jolloin pääasiallinen informaatiolähde on tekstiä koskeva tutkimushaastattelu, avoin mutta usein puolistrukturoitu. Hän muistutti, että reseptioanalyysi on peräisin humanistisista tieteistä ja erityisesti kirjallisuudentutkimuksesta, varsinkin saksalaisesta. Siinä traditiossa teksti on analyysin keskiössä ja lukijoiden reseptio ilmaistaan tutkijan oman hermeneuttisen toiminnan kautta. Vasta viime aikoina mukaan on tullut myös "aito" vastaanottaja.

Mediaetnografiassa tavoite on usein laajempi. Tavoitteena on hahmottaa mediakäytön tapoja ja rituaaleja, sosiaalisen ympäristön merkitystä ja kollektiivista käyttäytymistä yksilön käyttäytymisen ohella. Tuolloinkin informaatiolähde on usein haastattelu, mutta se keskittyy eri asioihin. Aineistoa voidaan kerätä myös muilla menetelmillä esim. havainnoimalla.

Hän muistutti, että haastattelija ei ole koskaan neutraali, vaan osa haastatteluprosessia ja osallinen merkityksen

neuvottelussa. Myös haastattelun analyysi on diskursiivinen käytäntö, otteiden valinnasta koodaukseen. Rydinin mielestä kysymyksiä validiteetista ja reliabiliteetista tulee käsitellä myös kvalitatiivisen tutkimusotteen yhteydessä, erityisesti hän painotti ekologisen validiteetin merkitystä.

Mediat ja kulttuurituotteet arjessa, osana hyvän elämän ja moraalin rakentumista

Viimeiseksi esiteltävä ryhmä alustuksista niinkään ei pohtinut tuotteen tai tekstiluennan ongelmia, vaan liitti medioiden käytön muuhun arkielämään ja laajempiin yhteiskunnallisiin yhteyksiin. Paperit liittyivät siis lähinnä mediaetnografian keskustelutraditioon.

Carina Sjöholm (Lund) kertoi projektistaan, jossa tutkitaan elokuvissa käymistä ja sen merkitystä 1940- ja 1950-luvun ruotsalaisella maaseudulla. Aineisto on kerätty kyselylomakkeella, joka lähetettiin Kansanelämäarkiston (Folkliivsarkivet) noin 100 henkeä käsittävälle tiedonantajaverkostolle. Kyselyssä heitä pyydettiin muistelemaan elokuvissa käyntejään ja käyntitapojaan 1940- ja 1950-luvuilla. Sjöholmin mukaan juuri tuo ajanjakso on hyvin kiinnostava. Elokuvissakäyminen oli tuolloin jo vakiintunut eikä siihen enää liittynyt erityistä kiistanalaisuutta, mutta television maihinnousu ei ollut vielä tapahtunut. Tosin keskustelussa muistutettiin, että retrospektiiviset mielikuvat saattavat olla nostalgisia, tai ainakin saatava kuva muodostuu toisenlaiseksi kuin jos aineisto olisi kerätty tutkittavana ajankohtana.

Sjöholmin tutkimus ei niinkään keskitytse elokuvan merkitykseen, vaan elokuva-iltaan. Merkityksellisiä ovat matka elokuvaan, mitä tapahtui ennen ja jälkeen elokuvaesityksen, elokuvateatteritila, tapahtumaan liittyvä sosiaalisuus. Hänen mukaansa elokuvissakäynti oli aikuistumisrituaali. Se antoi myös mahdollisuuden ylittää konkreettisesti maaseudun ja kaupungin raja. Symbolisesti elokuva

muodosti eräänlaisen ajan ja tilan vaapaavyöhykkeen, antoi mahdollisuuden ylittää oman maailman rajat ja kirkistaa "toiseen". Sitä kautta elokuvissa käynti oli osa yhteiskunnan ja elämäntapojen modernisoitumisprosessia — fyysisen ja mentaalisen liikkuvuuden kasvua, monien identiteettien käsittelykyvyn muotoutumista, tottumista muutokseen.

Ingunn Hagenin (Trondheim) aiheena oli television katselun moraalit, ja ongelmat, joita ihmisillä on sen suhteen arkipäivässään. Hänen mukaansa norjalaisessa kulttuurissa television katsomiseen liittyy enemmän negatiivisia kuin positiivisia sivumerkityksiä: se nähdään passiivisena vastakohtana aktiiviselle, ajantuhlauksena vastakohtana hyödyllisemmälle ajankäytölle, vastakohtana elämän laadulle. Riippuvuus televisiosta yhdistetään "Toisiin". Television koetaan rajoittavan oman ajankäytön hallintaa. Hyödyllinen ja päämääräorientoitunut toiminta on arvostettua — kirjojen lukeminen, elokuvateatterissa ja kulttuurilaisuuksissa käyminen, harrastaminen tai muu toiminta kodin ulkopuolella, kotitöiden tai muun työn tekeminen kotona.

Hagen on kiinnostunut niistä ongelmista, joita tällaiset arvot aiheuttavat ihmisten arkielämässä: mikä on television paikka katsojien käsityksissä 'hyvästä elämästä' ja merkityksellisestä vapaaajasta. Hän on kiinnostunut siitä, miten nämä tulevat esiin haastattelutilanteissa ja niissä syissä, joita ihmiset antavat arkielämän käytännölle. Erityisesti häntä kiinnosti, kuinka tätä moraalista viitekehystä käsitellään lasten ja vanhempien keskusteluissa television katselusta ja siihen liittyvistä tavoista uudessa monikanavaisessa tilanteessa, joka Norjaankin on vähitellen syntynyt.

Ongelma aktualisoituu television katsojien arkielämässä todellisen toiminnan sekä arvojen ja tavoiteltujen ideaalien välisenä ristiriitana. Television katselu koetaan usein elämyksellisesti positiivisena, mutta arvotetaan siitä huolimatta negatiivisesti. Siitä saadusta nautinnosta koetaan huonoa omaatuntoa. Enemmän

kuin yksilön ominaisuuksista kysymys on hänen mielestään kulttuurisesta käsikirjoituksesta, sosiaaliseen opotetuista merkitysrakenteista tai provinseista.

Oma alustukseni liittyi kiinteästi samaan tematiikkaan ja käsiteli kulttuurituotteiden käyttöön liittyviä erityispiirteitä Suomessa. Lähtökohtani ovat yhä uudestaan eri tutkimuksissa — niin kvalitatiivisissa kuin kvantitatiivisissa — toistuvat kulttuurin käyttöön liittyvät piirteet. Tällaisia ovat esimerkiksi kirjallisten, realististen ja kotimaisten sisältöjen arvostus, naisten erityinen asema kulttuurinkäyttäjinä ja heidän makunsa poikkeaminen ainakin anglosaksisista malleista, miesten taidekulttuuriin kohdistuva torjunta. Käsitelin asiaa historiallisesti, kulttuurisena muistina, koska käsitykseni mukaan monilla tässä päivässä elävillä kulttuurisilla jäsenyksillä on juuret hyvinkin kaukana historiassa, ja varsinkin kulttuurinkäytön moraaliset aspektit näyttävät muuttuvan hyvin hitaasti. Emme ehkä sittenkään ole niin vapaita valitsemaan kuin uskomme. Kuten myös Hagen toteaa, paine valita kunnan kansalaisina tietyllä tavalla on aina taustalla.

Erityisesti kansakunnan rakentamisen prosessin ja samanaikaisen yhteiskunnan modernisoitumisen läpikäyminen auttaa ymmärtämään monia asioita kulttuurin kulutuksen moraalista ja sen liittymisestä arkielämään sekä hyvän elämän mallien rakentamiseen: miksi ja miten arkielämä on polarisoitunut työn ja kodin varaan, miksi "kolmannelle alueelle" on jäänyt niin vähän tilaa, miten kulttuurinen mieheys ja naiseus ovat muotoutuneet. Käsityseni mukaan esimerkiksi suomalainen sukupuolijärjestelmä ja kulttuurinkulutus ovat tällä vuosisadalla kietoutuneet tiiviisti toisiinsa. Osana sivistys- ja valistustehtävää (korkea)kulttuurin kulutuksen edistäminen on kuulunut naisten alueelle.

Historiallisen prosessin seurasta on myös sivistyneistön erityinen rooli, valistusko ja kansakunnan yhtenäisyyden ideologia ja erottautumisstrategioiden vähäisyys. Mutta ehkä tämä ei olekaan

vain suomalaista. Ingunn Hagen esittelee monet meillekin hyvin tutut elämis-moraalin piirteet yleisesti norjalaisessa kulttuurissa elävinä. Historioitsija Henrik Stenius toteaa (Helsingin Sanomat 30.7.1995, B2): "Pohjoismaiseen perinteeseemme kuuluu usko, että hyvä elämä on yhdenmukaista elämää. Sikäli kuin voidaan puhua ainutkertaisesta pohjoismaisesta piirteestä, se perustuu tähän uskomukseen. (...) Etelässä kansalainen-käsité ilmaisi, että yksilöt olivat etnisistä ja sosiaalisista eroista huolimatta samanlaisessa suhteessa valtiioon. Pohjoismaissa oltiin kansalaisia, koska oltiin sosiaalisesti, etnisesti ja uskonnollisesti lähellä toisiaan. Suvaitsevaisuus-käsité sai merkityksensä valistuneisuuden ja valistumattomuuden välisestä jännitteestä, ei osakulttuurien vastakkainasettelusta."

Mirja Liikkanen

Journalismille ammattillinen postituslista

Tietokoneistettu, ammattillinen postituslista journalismin tekijöille, tutkijoille, opettajille ja opiskelijoille on perustettu Tampereen yliopistossa. Postituslista on eräänlainen joukkosähköpostijärjestelmä, joka mahdollistaa kaikkien mukanaolijoiden keskinäisen ajatusten-vaihdon.

Tietokoneversto Internetin piirissä toimiva *journalismi@uta.fi* niminen postituslista on suljettu eli sille voivat liittyä vain listan säännöissä määritteelyt henkilöt. Näitä ovat suomalaisten yliopistojen

tiedotusopin tutkijat ja opettajat sekä ja pääaine- ja jatko-opiskelijat, Suomen journalistiliikotn ja Päätoimittajien yhdistyksen jäsenet sekä erityisin perustein muut journalismin parissa toimivat, jollaisiksi voidaan katsoa esimerkiksi jossa-kin muussa oppilaitoksessa kuin suomalaisessa yliopistossa toimiva tiedotusopin opettaja taikka tiedotusoppia sivuaineena opiskeleva, mutta toimittajan työssä ollut tai siihen aikova henkilö.

Listan säännöt ovat nähtävissä World Wide Web - osoitteessa <http://uta.fi/~typakar/jlista.html>. Ilmoituksen halukkuudesta liittyä mukaan voi lähettää sähköpostiosoitteeseen *owner-journalismi@uta.fi*. Listaa ylläpitää toimittaja Pasi Karonen, joka voi lähettää listan säännöt ja ohjeet kiinnostuneille myös sähköpostitse. Nämä pyynnöt voi lähettää samaan osoitteeseen kuin ilmoittautumiset.

NELJÄ TUHTIA TEEMANUMEROA.
KUSSAKIN 100 LUETTAVAA SIVUA.
NUORIA KIRJOITTAJIA.
TUOREITA AJATUKSIA.

SUOMI
1995

KULTTUURI JA YHTEISKUNTA.
MEDIAKRITIIKKI. PISTOJA
AJAN KRAMPPEIHIN.
TÄTÄ MAINOSTA PAREMPI
ON LEHTI ITSE.

95 mk vuosikerta. 90 mk kestotilaus (4 nroa).
Puh. 90-642 200, fax 90-642 202.
Irtonumerot 25 mk/kpl: Akateeminen, Libri
Academica, Kasvis, Suomalaiset kirjakaupat
kautta maan, kirjakahvilat. Kirjastoissa
tutustut Suomi-lehteen ilmaiseksi.